

РЕЦЕНЗИЯ

за трудовете на доц. д-р Евгения Панчева-Начева,
единствен кандидат на конкурса за
Професор по английска литература (Средновековие и Ренесанс)

Кандидатурата на Евгения Панчева за професор по английска литература – Средновековие и Ренесанс е убедителна и безспорна. Резултатите от научно-изследователската си работа, които тя представя за конкурса, говорят за съсредоточеност върху тематиката на този дял от европейската литературна история, за познаване на неговата материя в дълбочина, за внимание към детайла и способност да го оцени в смислена рамка от многостранни литературни и извънлитературни позовавания, за рядка по широтата си литературно-теоретична компетентност – добра основа за методологическа адекватност и гъвкавост.

На конкурса кандидатката се явява със списък от работи, публикувани след 2001 г., когато е избрана за доцент въз основа на публикациите си до това време. Предложеният сега нов материал за обсъждане и оценка включва голяма част от главите на книга, представяща развитието на литературната теория от античността до най-ново време, приетата за печат студия върху третирането на аз-а в ранно-модерната сонетна традиция „Stasis and Ecstasy: Bounds of the Sonnet Self“ и още 11 литературоведски статии, поместени в специализирани сборници от изследвания, в периодиката или под формата на предговори към преводни книги от епохата на английския Ренесанс. Към това трябва да се прибавят и съставителството и редакцията на две антологични книги от областта на литературната теория и критика. Не на последно място се нареждат и три тома нови стихотворни преводи на основни ренесансови текстове, които продължават нейната подхваната през предходния период неуморна системна работа по претворяването на драматичната и недраматична поезия от Шекспировата епоха на български език.

Ще започна своя преглед на тази продукция с книгата „Теория на литературата: от Платон до постмодернизма“ (ИК Колибри, София, 2005 г.). Евгения Панчева е съставител на това внушително и по тема, и по обем издание заедно с Амелия Личева и Миряна Янакиева. Тя

е и автор на 18 от общо 35-те му глави, обхващащи Средновековие, Ренесанс, Т. С. Елиът и И. А. Ричардс, американската Нова критика, структурализъм, Ролан Барт, интертекстуалност, психоаналитична, архетипна и митологична, феноменологична и екзистенциалистка критика, херменевтика, теория на рецепцията, теория на читателската реакция, лаканианска психоанализа, шизоанализата на Делюз, йейлските критици, Фуко, новия историзъм и културния материализъм – една наистина огромна палитра, разтегната във времето и пространството. Панчева се справя отлично със задачата си, като въвежда всяко направление и школа компетентно, точно и немногословно. Книгата беше посрещната възторжено от литературоведската общност в цялата страна. Тя веднага се оцени по достойнство като първо наше цялостно въведение в богатата история на теорията на литературата, от каквото отдавна имахме остра нужда в това време на литературно-теоретичен кипеж. Изданието стана настолно във всички университети и влезе в библиографиите на всички сериозни литературоведски курсове. Трябва да се отбележи, че разработките на Панчева за теориите на Лийвис, Делюз и новия историзъм са пионерски опит да се представят у нас принципните положения в тези насоки на съвременното мислене за литературата.

На фона на това неопровержимо свидетелство за проникване в дебрите на литературната теория не може да ни учуди вещината и смелостта, с които изследователката на ранно-модерните процеси в областта на европейската изящна словесност разполага своя богат материал в дисциплиниращите и осмислящи рамки на тази теория. Всички нейни изследвания са добри примери за това, но най-интересна е последната ѝ, все още неизлязла от печат студия „Stasis and Ecstasy: Bounds of the Sonnet Self“. Трудът представлява критически оглед на развитието на европейския ренесансов сонет от Данте и Петрарка към техните английски следовници Филип Сидни и Шекспир със специално внимание към проблема на аз-а в този централен жанр на ранно-модерната лирика.

Както заявява авторката, „Третирайки аз-а като Хусерлов синтез на неговите разгръщащи се във времето феноменални проявления, ще разгледам ранно-модерния аз в по-широк контекст, където принципите на автономия, самодостатъчност и затвореност може би са били още по-засилени от стоическите идеи, но също така навярно и проблематизирани и подкопани от идеите на екстатическия опит в тогавашната християнска, мистическа, кабалистична и пр. мисъл“ (стр. 11). Подобен подход ми се вижда много разумен. Широко

известни са опитите за проучване на ранно-модерната литература и особено на Шекспировото творчество с инструментите на съвременната методология – психоаналитична, марксистическа, културно-материалистическа и т. н. Феноменологическият фокус на Панчева с оглед на нейната тема е изключително удачен и резултатен. Тя го поддържа в завидно чист вид в продължение на цялото изследване. Същевременно обаче не се абстрахира от мисловната среда на епохата, с която се занимава, и разполага материала си в контекста на тогавашни идеи, почерпени от съчиненията на Еразъм Ротердамски, Балдазар Кастилионе и др. Струва ми се, че би могла да отдели повече внимание и на италианските хуманистични школи – както на неоплатониците, така и на аристотелианците, на Фичино и Помпонаци (особено на последния). Леоне Ебрео с неговите „Dialoghi d'Amore“ също би бил много уместен със своята схематизирана игра-размяна на индивидуални същности в любовта. Включването на това важно за формирането на петраркистката традиция съчинение би отстранило и опасността от прекаленото философизиране на ренесансовите сонети, в чиято основа все пак е преди всичко игровостта, а не когнитивизмът.

Трудът стига на места до доста важни и добре формулирани заключения. Особено съществено е следното: „Ефирните размени между Ботичелиевите сонетни аз-ове на Сидни стават грубо тактилни в отелеснената диалектика на аз-а и другия на Шекспировата поредица...“ (стр. 37). Това е всъщност налагащата се на вниманието значителна разлика между Шекспир и комай всички негови предшественици в ренесансовия сонет. Щеше да е добре с подобно задълбочено общо заключение да се завърши и цялото изследване, но тъй като разбирам, че това е част от по-обширен проект, приемам, че генералните заключения са оставени за специална глава в края му. Смятам представения тук текст за достатъчно самостоятелен и значим. В него досегашните по-общи описания на важна страна от спецификата на жанра добиват строен рационализиран вид.

Научните статии също се занимават с английската ранна модерност и също са със силно теоретизирана подкладка, но се отправят в различни изследователски посоки. Две от тях могат да се определят като интертекстуални проучвания. Това са „'Would Be too Tedious to Repeat': *Pericles and the Source*“, поместена в *Renaissance Refractions* и „Шекспировият Спенсър: хипотекстът като машина“, в *L'Homme dans le Texte*, юбилейни сборници в чест на преподаватели от Софийския университет, издадени от Университетско издателство

„Св. Климент Охридски“ съответно през 2001 и 2008 г. По-ранната от тези публикации изследва генеалогичната връзка между една от късните Шекспирови драми и нейния открито заявен източник – известна поема на английския писател от 14-ти век Джон Гауър. Авторката използва методологията на деконструктивистичната критика, за да разкрие начините на усвояването на хипотекста в хипертекста, както и неговото проблематизиране. По-късната работа проследява преминаването на образни мотиви от „Кралицата на феите“ на Едмънд Спенсър в Шекспировите драми.

В други две статии се прилага феминистична методология. Това са: рецепционното изследване на няколко „пренаписвания“ на Шекспировата трагедия *Макбет* от преводачки на български език „This Play Which Is Not One: Bulgarian Translations of Macbeth by Women“ (в: *Traduction-Transition*, материали на XV конгрес на Международната федерация на преводачите в Монс, Белгия, 1999 г., т. I), в което авторката открива характеристики на специфично женски почерк, и „Sweet Cookham“: Emilia Lanier's Landscape of Desire” (в юбилейния сборник *Идентичности, отражения, игри*, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2004 г.), любопитно вглеждане в поема на съвременничка на Шекспир, приемана от мнозина за прототип на Смуглата дама от неговите сонети.

Още три статии (една от тях в два варианта) поемат в различни посоки на изследователски интерес и подбират съответните им различни видове критически инструментариум. „Херметичната херменевтика и въпросът за Другия“ (в сборника изследвания *Цветан Тодоров: подвижната мисъл*, ЛИК, 2001) се захваща с история на идеите и проучва херметичните основания на ренесансовите възгледи за другостта. „In the Eyes of All Posterity: Шекспировите сонети в интернет“ (в: *Четенето в епохата на медиите, компютри и интернет*, Фигура, 2004 г., и на английски език в: litternet.bg) би могла да се нарече медийно рецепционно изследване, посветено на въздействието на многобройните различно структурирани сайтове на мрежата, съдържащи текстове на сонетите, върху днешното възприемане на тези стихотворения. „Марко Минков и литературата на английския Барок“ (в. *Култура*, бр. 43, 10.12.2009 г.) анализира и разисква основополагащата теория на българския шекспировед Марко Минков за съдържанието на понятието „барок“ по отношение на историята на английската литература.

Всички тези публикации се отличават с оригиналността си, с пионерския си характер в

рамките на българското литературознание и с приноса си към международния научен дискурс във внимателно избраните от изследователката проблемни области. Те са издържани в най-добрия тон на съвременната литературна наука и са оценени по достойнство от литературоведската общност у нас и в чужбина. За това свидетелстват и честите цитирания и позовавания в трудовете на други автори.

Заслужава си да бъдат отбелязани и предговорите на Евгения Панчева към трите книги с нейни преводи на английски ренесансови текстове: „И с времето воювам от любов: недраматичната поезия на Шекспир“ (в: Уилям Шекспир: *Поезия*, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2006 г.), „Морли в театъра на безкрайната подривност“ (в: Кристофър Марлоу: *Малтийският евреин*, Обсидиан, 2006 г.) и „От бяс красив обзет: Марли в театъра на изобилието или пътят на ероса като воля за власт“ (в: Кристофър Марлоу: *Тамерлан Велики*, Колибри, 2011). Тези предговори са по същество също кратки научни публикации. В тях авторката се обръща към хипотетично съществуващата у нас просветена читателска публика и говори с нея без всякакво популяризаторско снизхождане на езика на сериозното съвременно литературознание, за да я въведе по най-пълноценен начин в спецификата на преведените текстове, така както тя е успяла да я разбере след дългогодишната си работа върху тази материя. Предговорите са концентрирани до крайност и не си позволяват никакви отклонения от съществото на своя предмет. На някои читатели могат дори да се сторят прекалено лаконични и неразговорливи. Впрочем такава – съдържано и небъбриво е въобще писането на Панчева.

Самите нейни преводи на ренесансовите поетични творби – драматични, епични и лирични – са също адресирани към просветената публика, за която стана дума. Те не се опитват да събуждат в паметта ѝ родни стилови модели, за да поместят читателя в уютна домашна среда, а предизвикателно възпроизвеждат на български език параметрите на оригинала и изискват пренастройване спрямо него. В предговора си към „Шекспир: *Поезия*“ преводачката изповядва: „Вярвам в ползата от едно постмодерно превеждане, което е „трудно“, „отстраняващо“, „писателско“ в Бартовия смисъл на думата – превеждане, което би насърчило читателското съучастие в правенето на смисъла“ (стр. 29-30). Такъв метод заслужава уважение, макар и да е изложен на рискове. Ако преводът не отменя традиционните граници на една национална култура с нови изказни възможности, неговата роля ще бъде незаслужено стеснена.

Преводното дело на Евгения Панчева е забележително със своята съсредоточеност и последователност. В продължение на години нашата утвърдена специалистка по история на средновековната и ренесансова английска литература систематично представя на българската общественост шедьоври на тази литература: 1). цялото поетично творчество на Шекспир извън драмите му: двете еротически епични поеми, „Венера и Адонис“ и „Похищението на Лукреция“ и широкия набор от лироепически и лирически творби, включващ и нов пълен превод на „Сонетите“ - всичко това в двуезично издание, предлагащо постоянно сравнение с оригинала; и 2). две от най-значителните драми на Кристофър Марлоу, „Тамерлан Велики“ и „Малтийският евреин“. Повечето от тези преводи представят творбите на гениалните ренесансови поети за първи път на български език, а останалите предлагат съвършено нов, високо специализиран прочит на съответните произведения. Преводите на Панчева разкриват нейната способност да вае поетични текстове на родния си език, но и задълбоченото ѝ познаване на чуждестранната литература, която претворява. В такъв смисъл те са и продукт, и неразделна част от цялостната ѝ литературоведска и културно-просветителска дейност. За постиженията си през 2007 г. преводачката заслужено бе удостоена с националната награда „Христо Г. Данов“.

Продукцията на Евгения Панчева, свързана с науката и образованието, е колкото центрирана в една строго определена област, толкова и жанрово разнообразна. Нейното участие в съставянето и редактирането на две заслужаващи внимание издания заслужава висока оценка. Едната от тези книги, *Renaissance Refractions*, издадено през 2001 г. от Университетско издателство „Св. Климент Охридски“ и включваща научни статии на голям брой именити чуждестранни и наши литератори, е намерила достойно място в каталозите и на лавиците на повечето академични библиотеки в цял свят. Другата, „Теория на литературата: от Платон до постмодернизма“ (2005 г.), както вече беше изтъкнато, е основно заглавие за литературните курсове във всички български университети. Заедно с други колеги Панчева е съавтор и на редица учебни и методически помагала за нуждите на обучението по английски език в системата на средното и висшето образование. Тя е и редактор на книги из областта на литературната теория и английската литература.

Освен като изследовател и преводач на английската литература Евгения Панчева е добре

позната и като много успешен университетски преподавател по тази дисциплина. В това си качество тя е член на Катедра „Англицистика и американистика“ в Софийския университет от 1987 г. През 1990 г. след защита на дисертацията си „Шекспировите защити на изкуството: Ренесанс, Маниеризъм, Барок“ придобива степента кандидат на филологическите науки (доктор). От следващата година започва да води бакалавърските семинарни занятия по английска ренесансова литература, както и специализирани магистърски курсове по жанрови проблеми на Шекспировото творчество, по въпроси на ренесансовата култура, по съвременни литературни теории, а в най-ново време и по културното наследство в енглоезичната литературна традиция.

През 2000 г. става доцент с хабилитационния труд *Разбягване на подобията: опит върху ренесансовата култура*, скоро след това издаден като книга и включен в библиографията на редица университетски преподавания. От 2010 г. е титуляр на новите основни бакалавърски курсове в специалност Английска филология - „Английска литература: от Средновековие към Ренесанс“ и „Английска литература: от Ренесанс към Барок“. Курсовете на доц. д-р Панчева винаги са се радвали на жив интерес сред студентите. От тях са излезли нови докторанти по стара английска литература, които вече й помагат и в учебната работа. Като преподавател тя се отличава със солидна подготвеност и творчески подход към представянето на материала в съответствие с най-новите методически тенденции. Катедрата по англицистика и американистика на Софийския университет, както и цялата ни литературоведска общност, ще разчита и в бъдеще на нейното компетентно приносно участие в развитието на българската наука и образование.

Няма никакво съмнение, че с цялостната си дейност като литературовед-изследовател, преводач и педагог Евгения Панчева отдавна вече се е наложила като един от най-изявените наши специалисти в областта на английската и европейската ренесансова литература и култура. Убеден съм, че тя напълно заслужава научното звание Професор по английска литература.

21 ноември 2011 г.

Рецензент:

Проф. Д-р Александър Шурбанов